

Fialla Lajos jó emlékezete¹

Bukaresti magyar emlékiróknak hívjuk azokat a tollforgató értelmiségieket, orvosokat, mérnököket, gazdatiszteket, papokat és tanítókat, akik a múlt században – jórészt az 1848-as magyar szabadságharc menekültjeiként – Havasalföldön éltek, ott tevékeny részt vállaltak a bukaresti, galaci, brailai, ploiesti-i magyarság művelődési egyesületeinek létrehozásában, közösségi életkereteinek kiépítésében és tapasztalataikat, egyéni élményeiket feljegyezték, könyvekbe vagy folyóiratokba mentették. *Koós Ferenc*, *Veress Sándor*, *Veress Ferenc*, *Oroszhegyi Józsa* és *Fialla Lajos* legnevezetesebb a bukaresti magyar emlékirók közül, műveik nemcsak nélkülözhetetlen források a múlt századi bukaresti magyar diaszpóra életének megismerésében, de az irodalom számára is becses emlékek. Ők alakították ki elsőnek a magyar diaszpóra-csoportok közül a demokratikus életvitel és nemzeti megmaradás máig érvényes törvényeit. A múlt századi bukaresti magyarság élet-szemlélete két fő elvre támaszkodott: beilleszkedés az ország életébe, a román nemzet megbecsülése és tisztelete, a törvények betartása, egyáltalán állampolgári lojalitás és felelősség, ugyanakkor, ettől elválaszthatatlanul érvényesítették a másik alapvetel, önnön hagyományaik ápolását, a közös művelődés demokratikus igényét. *Mikó Imre* gróf, „Erdély Széchenyije”, aki Kolozsvárról figyelte a bukaresti magyarság életét éppen ezeket az alapelveket tartotta – Koóshoz intézett levelében – a kisebbségi etnikai közösség jövőbe vivő, megtartó életvitelének.

Ezeknek a bukaresti magyar emlékiróknak egyik érdekes egyénisége volt Fialla Lajos, akinek a nevét nemcsak a magyar művelődéstörténet, de a román orvostudomány is feljegyezte, mivel a jelentős orvostudós, *Carol Davila* közvetlen munkatársaként nagy szerepe volt a bukaresti egészségügyi szolgálat kiépítésében, és különösen az 1877-es orosz–román–török háború idején, amely függetlenségi háború néven vonult be a román történelemben, a román katonarorvosi segélynyújtás megszervezésében.

Baján született, *Fialla Gyula* városi orvos hatodik gyermekeként. *Letűnt napjaimból* címmel 1903-ban Bukarestben kiadta életrajzi emlékezéseit – lazán összefüggő karcolatok alakjában –, s ebben epizódokat villant fel bajai gimnáziumi éveiről, a tanárokról, a városról, amely a világhíró *Jelky András* adta, a kalandos szabómestert, aki hazatérte után szintén leírta élményeit, és az öreg bukaresti orvos megindultan emlékezett az 1848-as forradalomra és szabadságharcra, amely fiatalságának szent kalandját jelentette. Minden oda nyúlt vissza, minden ott kezdődött el számára: 1848 március 15-én Pesten, a márciusi ifjak közelében.

„Március 15-én csunyán esett az eső . . .” – írja a felejthetetlen napról. – „Az egyetem előtt egy csoport, 30–40 ember, vállukra emeltek egy karcsú ifjú embert, aki a zsebéből egy papírost vett, és fennhangon, lelkesülve, kezivel hatalmasan lendülve szavai értelmét, kiáltott: Talpra magyar, hí a haza, itt az idő, most vagy soha, rabok legyünk vagy szabadok? . . .”

Az ifjú ember, ki e sorokat olvasta, Petőfi Sándor volt.

Napok folytak, minden óra hozott új híreket. Az Úri utcában létezett Pilvax kávéháza, ahova azelőtt is szoktam néha eljáráni, most mindennap kellett mennem, mert itten találkoztunk bajtársainkkal. Itten szoritottam számtalanszor kezét Petőfi Sándorral.

Ma is mintha látnám előttem. Ő alacsonyabb volt nálamnál, középtermetű, karcsú ember, hegyes szakáll fedte állát, és gyér bajusza volt. Szerény, komoly arcvonásai voltak, a kendő nélküli hosszú nyak még különösebbé tette az egész egyéni kifejezést. Nem beszélt

¹ Születésének 150. évfordulóján. (Szerk.)

sokat. Emlékszem, hogy a forradalom e napjaiban ő egy tenyérnél szélesebb kardot viselt, oly széles volt, hogy erről jó távrolról meg lehetett különböztetni a nap többi hőseitől.

A Pilvax kávéházban azon napokban érdekesek és tanulmányosak voltak a társalgások. Ottan láttam naponta Vasvárit és az akkor még koszorútlan, de már jó hírű költőnkét, Jókai Mórt és még sokakat a forradalom nagyjaiból . . . akik elhullottak az idő sebes menetében.

Esténként felszólalt különös ékesszólású Vasvári vagy egyik-másik és felvilágosította a közönséget a napi kérdésekről, okult ezáltal a nép, gyarapodott az eszme. Alig múlt el néhány hét, és megváltozott, tágult a tanulók látköre. Valóban, mintha hártya hullott volna le szemeinkekről és vidáman, reménydús lélekkel néztünk a jövőbe."

Ezt a forradalmi lázat csaták megpróbáltatásai követték, Fialla Lajos pedig közhonvédként részt vállalt a szabadságharc küzdelmeiből is. Tizenhét évesen állt be katonának, és ott volt a csatákban Hegeyesnél, Szeghegynél, Kisbémél, Kamanicnál, Zentánál. Későbbi barátja, *Veress Ferenc*, aki tisztként szolgált a szabadságharcban, Bem seregében, úgy jellemezte az önkéntes honvédet, hogy a hátán cipelt „borjú”, a puskája meg a csákója együtt talán többet nyomott, mint ő maga.

Ha tizenhét esztendősen állt be a seregbe, akkor 1831-ben született, a Fialláról szóló irodalom ezt az évet tartja születési idejének. Ezt azonban nem támasztja alá eredeti születési bejegyzés, mivel Baja város evangélikus anyakönyvét csak 1840 óta vezetik. *Glück Jenő* aradi történész – aki 1977-ben román és magyar nyelven kiadta Fialla naplóját az 1877-es orosz–román–török háborúról – 1832-re teszi Fialla születését, mivel a bécsi egyetem anyakönyvébe (a szabadságharc leverése után Fialla Bécsben végezte az orvosegyetemet) a születés idejeként 1832. március 12-ét írták be. Itt még Fialla Adolf Lajosként szerepelt, de cikkeit, emlékiratát már csak Lajosként jegyezte.

Oly mély nyomokat hagyott Fiallában a szabadságharc, hogy egy 1890-ben, Koós Ferencnek – az akkor Brassóban működő tanfelügyelőnek – írt levelében ezeket írta: „Nekem historikus jogom volt Andrássy Gyula gróf temetésén részt venni, mert midőn 1851-ben az Újépület háta mögött in contumaciam felakasztották én annak szemtanúja voltam. Ott állottam tíz lépésnyire, s láttam azt a katonai auditort, aki felolvasta az ítéletet, láttam a hóhért, aki felszegte a bitófára Andrássy Gyula, Batthyány Kázmér grófok, Kossuth Lajos és több mások neveit. Én akkor az Újépülettel szemben laktam, hiába dugtam vánkosaimat és dunyhámat ablakomba, mégis minden reggel hallám elvonulni a katonai kíséretet az elítéltekkel . . . Kezet fogtam 1848-ban Pesten Petőfivel, Eötvös József báróval és 1847-ben Széchenyi István gróffal, s íme, ma mind a hárman ott állanak, s valahányszor Budapesten megfordulok, és látom szobraikat, megghatva állok előttük. Ott élttem át 1848-ban ama dicső napokat, midőn a szabadság megszületett.”

A bécsi orvosegyetem hallgatójaként Fialla Lajosnak, akit csak gyenge fizikuma mentett meg attól, hogy bajtársaihoz hasonlóan, megtorlásul besorozzanak a császár ármádiájába – önmagát kellett eltartania, hazulról nem nagyon várhatott segítséget. Hol ügyvédi irodában tisztviselősködött, hol a *Presse* című lapnak magyar újságok cikkeit fordította németre. Orvosi diplomával a zsebében hazament szülőföldjére, de ott nem bírta elviselni a Bach-rendszer terrorját. Így lett belőle „önkéntes emigráns” Bukarestben, miként barátja, Koós Ferenc tiszteletes nevezte. 1857-ben telepedett meg Bukarestben, és ott élt haláláig, 1911-ig.

Dr. Izsák Sámuel kolozsvári orvostörténész néhány évvel ezelőtt részletesen megrajzolta Fialla Lajos pályaképét. Korabeli forrásokra támaszkodva úgy jellemezte, mint szakmailag igen jól képzett orvost, becsületes, megértő embert, aki hamarosan Bukarest egyik ismert, tisztelt orvosa lett. Önéletírásában úgy jellemezte Fialla a maga foglalkozását, hogy az orvostudomány lenne képes igazán felemelni az embert, ha a beteg és az orvos

kapcsolatát nem aljasítaná le a pénz. Fialla a szokásos orvosi kötelességen messze túlmenően igyekezett segíteni a betegein. Gazdag bojári és polgári családok házi orvosa volt, de Bukarest szegényei, a kültelki munkások is mindig bizalommal fordulhattak hozzá. Ő maga is gyakran felkereste a külvárosi negyedeket, ingyen osztott szét gyógyszert az erreszorongóknak. „Népszerűsége különösen megnövekedett az 1864-es bukaresti árvíz idején tanúsított orvosi és emberbaráti tevékenysége nyomán” – írta Izsák Sámuel.

Két évvel Havasalföldre kerülése után Fialla Lajos már az anatómia és a szövettan tanára a Carol Davila által irányított Nemzeti Orvosi és Gyógyszerészeti Iskolában, a bukaresti orvosegyetem elődjében. Davila később a szemészeti tanszéket is rábízta. Fialla doktor tagja volt az Orvostudományi Társaságnak, majd az Orvos-sebészi Társaságnak, ez utóbbi két ízben is alelnökévé választotta. Versenyvizsgával előbb a Coltea, majd a Filantropia kórház főorvosa lett, ebben a beosztásban dolgozott 1883-ig. A Filantropia kórházban híressé vált szemoperációkat végzett, e téren szerzett tapasztalatait *Guérison de six aveugles-nés* (Hat született vak meggyógyítása) című tanulmányában foglalta össze. Egyik alapítója és szerkesztője volt a *România Medicala* orvosi folyóiratnak. Sok nemzetközi orvosi tanácskozáson – Berlinben, Bécsben – képviselte Romániát. Orvosi szakkönyveket fordított németről románra.

Forrástértékű dolgozatot közölt az 1877-es háborúról, illetve a Román Vöröskereszt tevékenységéről e háborúban: *Reminiscente din resbelul romano-ruso-turc, anul 1877 si rolul Societatei Crucea Rosie in timp de pace si de resbel* vagyis Emlékek az 1877. évi román–oros–török háborúból és a Vöröskereszt szerepe békében és háborúban (1906). Fialla doktor Turnu Magurele városában, előbb a Vöröskereszt kórházában, majd az Independenta nevű táborig kórházban irányította az egészségügyi szolgálatot: a bulgáriai harcmezőkről idehozott román sebesülteket ápolta. Ma igazi internacionalizmusnak nevezőnk azt az észinte áldozatkészséget, amellyel ez a magyar orvos – aki élete végéig megőrizte anyanyelvét, nemzetiségét – a szabadságért és függetlenségért küzdő román nép segítségére sietett. Ugy tekintette, hogy a bulgáriai harcmezőkön a népi szabadságvágy és az idegen elnyomás mérkőzik egymással. Megindító epizódokat jegyzett fel Fialla doktor az egyszerű katonák helytállásáról, bátorságáról: „Csodáltuk a katonákat, akik a kegyetlen ellenség mellett le tudták győzni az 1877-es tél kivételes nagy hidegét is.”

Fialla Lajos szíve mélyén nem harcias, hanem igen békés ember volt, ezért még inkább figyelemre méltó tevékenysége a harctéren, ahová önkéntesen keredzkedett, ő, a 48-as magyar szabadságharc egykori önkéntese. Humanista emelkedettséggel gyógyította a „kegyetlen ellenség” sebesült katonáit is, mikor a harctérről visszatért. „Távollétem alatt a Filantropia kórházban lévő részlegem román és török sebesültekkel népesült be . . . Naponta több operációt is végrehajtottunk, részlegem egész személyzete a teljes kimerülésig dolgozott. Mivel állandó kapcsolatban álltam a törökökkel, kezdtem megértetni magamat velük, megtanultam a köszönésüket, meg tudtam magyarázni nekik, hogy miként vegyék be az orvosságokat, tudtam értekezni velük rendelés idején, s így üdvösen befolyásolhattam hangulatukat, amely nagyon letört volt, mint a legyőzött sebesülteknél általában lenni szokott . . .”

Majd szinte szózszerűvé lesz a hangja:

„Milyen sokat is törtük magunkat mi, orvosok a sebesültek gyógyításáért, és milyen elégtételt éreztünk, ha egy-egy ember életét megmentettük! De alig örvendhettünk tudományunk sikerének, jön az újabb csata, és a seregek pusztító fegyverei újra megsemmisítik a nemzetek virágát, az ifjúságot. Egy perc alatt olyan pusztítás támad, amit mi, orvosok nem tudunk többé helyrehozni . . . Meg vagyok győződve arról, hogy eljön majd az az idő, amikor . . . a kölcsönös tisztelet biztosítani fogja minden nép létét; a fegyvereket csak a vadállatok ellen fogják kézbe venni.”

Beke György